

Nieuwsblad van Noord-Oost Friesland - Woensdag 28 maart 2007

Een bruidegom van 22 en een bruid van 73 jaar...

De merkwaardige levensloop van een boerenfamilie uit Achtkarspelen in de 19de eeuw

Door Dirk Reinder Wildeboer te Buitenpost.

Secretaris van de Stichting Oud-Achtkarspelen.

Tel. 0511-541920. E-mail: d.r.wildeboer@hetnet.nl

Tresoar te Leeuwarden beschikt over de gedigitaliseerde indexgegevens op de Burgerlijke Stand van Friesland van 1811. Aan de hand van deze gegevens konden medewerkers van dit instituut onder andere een huwelijksakte van de gemeente Achtkarspelen opsporen, waarin beide huwelijkspartners wel een heel groot leeftijdsverschil hadden. Dit was de aanleiding om eens iets over de levensloop van de betrokkenen te achterhalen.

Tjimkjen Hielkes

Deze Tjimkjen aanschouwde op 7 juni 1748 haar eerste levenslicht te Drogeham, als dochtertje van Hylke Andries en Tjimkjen Jans. Een jaar na haar geboorte, in 1749, kwam er een nieuw belastingstelsel en de ingezetenen werden nu aangeslagen naar hun draagkracht. Er werden belastingregisters aangelegd, met de namen en de te betalen bedragen van de belastingplichtigen, waarbij tevens de beroepen werden opgeschreven. Hoewel dit belastingstelsel (de Quotisatie 1749) maar een jaar van kracht bleef, heeft het nageslacht de beschikking over een groot aantal interessante gegevens van de toen aangeslagenen. De vader van Tjimkjen (werd toen nog Hylke Anders genoemd) stond ingeschreven als een 'welgestelde boer' en moest voor zijn gezin, bestaande uit vier personen, een bedrag van 48 car. guldens en 7 stuivers betalen. Uit de hoogte van dit bedrag kan volgens een bepaalde formule worden afgeleid dat hij een kapitaal bezat van f1200,-, dat voor die tijd nog een heel bedrag was. Bij het volwassen worden vond onze Tjimkjen een levensgezel, zij trouwde met Wybren Atzes op 9 mei 1773 in de hervormde kerk te Drogeham. De bruidegom was landbouwer in dit dorp en ook bepaald niet onbemiddeld, wat we kunnen lezen in een belastingregister van 1809. Er waren destijds in Drogeham slechts twee personen, die hoger werden aangeslagen. Aan het leven van de man van Tjimkjen kwam na een huwelijk van ruim 46 jaar een einde. Hij stierf op 17 september 1819 en had de leeftijd van 68 jaar bereikt. Waarschijnlijk was het huwelijk kinderloos gebleven, want bij de naamsaanname in 1811 werden er geen kinderen genoemd. De boerin Tjimkjen was dus nu weduwe geworden, maar daar zou vrij spoedig verandering in komen... We houden de spanning er nog even in.

Tjimkjen en Geert

Wat er nu gebeurde was wel heel iets bijzonders. Op 5 oktober 1821 verschenen ten kantore van notaris K.J. van der Veen te Drachten de eerdergenoemde Tjimkjen, oud 73 jaar, boerin te Drogeham en Geert Auwerts, oud 22 jaar, boerenknecht, ook wonende te Drogeham. Wat was de bedoeling? Zij lieten bij de notaris een akte opmaken, waarin huwelijksvoorwaarden werden geregeld. Hieruit was dus op te maken dat het paar het voornemen had om met elkaar een huwelijk aan te gaan. In de regel laat men een dergelijke akte opmaken, wanneer het de wens is om af te wijken van de algemene gemeenschap van goederen, die van rechtswege ontstaat (d.w.z. automatisch) bij het aangaan van

een huwelijk. Het is een overeenkomst, waarbij het recht op bezit en inkomsten tussen echtgenoten wordt vastgesteld. Wat waren de achtergronden van die jeugdige aanstaande bruidegom? Zoals genoemd was dit Geert Auwerts, hij was een zoon van een koopman tevens koemelker te Oostermeer. Van Geert is geen foto beschikbaar, maar zijn signalement staat nog in de archieven vermeld. Als enige zoon was hij vrijgesteld van militaire dienst en bij de keuring werd geregistreerd dat hij een lengte had van 1 el en 720 strepen (1 meter en 72 cm naar de hedendaagse maten), bruine ogen, blond haar en blonde wenkbrauwen. De neus en mond waren ordinair, tegenwoordig noemen we dat normaal. Of Geert als boerenknecht inderdaad in dienst was bij zijn aanstaande echtgenote, de boerin Tjimkjen Hylkes, is niet na te gaan. Het ligt min of meer wel voor de hand en laten we er maar vanuit gaan. Na de gang naar de notaris in Drachten volgde enige tijd later een reis naar het grietenhuis van Achtkarspelen, waar Geert en Tjimkjen als man en vrouw bij de burgerlijke stand in de echt werden verbonden.

Testament

Zo was dus de boerenknecht Geert Auwerts op betrekkelijk jonge leeftijd, door zijn huwelijk, een welgestelde boer geworden. Op de Dorpsomslag van Drogeham over het jaar 1823 kunnen we hem dan ook aantreffen met het beroep van landbouwer en een aanslag van f32,50. Aan de hand van dit bedrag kunnen we dus zien dat er financieel beslist geen zorgen waren. Er waren slechts vijf ingezetenen in het dorp die 'hoger in de boom' zaten. Het nieuwe echtpaar woonde toen op huisnummer 79 in de buurtschap Hamshorn, onder Drogeham. Hier had Tjimkjen ook vele jaren met haar eerste man geboerd. Hun

buurtgenoten, onder andere de boeren Tamme Johannes Hansma, Fokke Roelfs Fokkinga en Tjerk Egberts Witteveen, zaten ongeveer op dezelfde lijn, voor wat betreft hun bezit en inkomen. Nu waren Geert en Tjimkjen voor hun trouwerij wel naar een notaris geweest om de huwelijksvoorwaarden te regelen, hierbij was kennelijk nog niet vastgesteld, dat Geert na de dood van zijn vrouw, alles zou erven. In de herfst van het jaar zat het echtpaar weer bij notaris K.J. van der Veen in Drachten en lieten daar een testament opmaken, waarin onder andere het volgende, uiteraard in de notariestaal van destijds, het volgende staat te lezen:

"Tjimkjen Hielkes..., huisvrouw van Geert Auwerts..., huisman te Drogeham, zynde de comparante, gezond van ligchaam, verstand en geest, zoals aan genoemde notaris en getuigen, uit hare gesprekken en redeneringen bleek: Dewelken in het vooruitzicht van den dood, na hare ziele aan God en haar ligchaam de aardse begraafing volgens Christelyk en Familiegebruik te hebben aanbevolen heeft gemaakt en aan onze notaris in tegenwoordigheid van

vier nagenoemde getuigen: opgegeven haar Testament en bevel van uiterste wil hetwelk door denzelven notaris dadelijk geschreven is, zoals de comparante het aan hem heeft opgegeven, voorgezegt en hierna volgt: "Ik stelle en make tot mynen eenigen en algemeenen Erfgenaam van alle myne zoo noemde als voornoemde goederen, regten, in- en uitschulden en alles wat myn nalatenschap zal uitmaken en daartoe behoren, niets uitgezonderd: myne echtgenoot Geert Auwerts... voornoemd, willende dat hy dadelijk na myn overlyden, daarvan genot en daarvan de vrye beschikking zal hebben, zoals in eigendom en vruchtgebruik". Onderaan de akte staat nog vermeld: "De comparante heeft met duidelyke stem gesproken". We kunnen nu wel vaststellen dat boer Geert geen zorgen meer zou hebben over zijn financiële toekomst. Met andere woorden: de buit was binnen.

Tjinkjen bleef actief

Hoewel het nu vaststond dat haar man Geert alles zou ervan na haar dood, verscheen zij nog een aantal keren bij de notaris, in verband

met de volgende transacties;

1823 - Verkoop huis en hovinge te Drogeham voor f400,-, koper Pieter Tjeerds Knoop, Surhuisterveen.

1826 - Verkoop van twee scharren te Oostermeer, kopers Wyke Rinzes Jouwersma en Wieger Geerts Overzet, beiden te Drogeham, voor resp. f184,- en f182,-.

1826 - Verkoop van een perceel maden en een gedeelte van een bos te Drogeham, koper Ruurd Durks van der Meer, Oostermeer, voor f200,-.

Verhuizing naar Gerkesklooster

Wij zijn nu in het jaar 1829. Geert Auwerts koopt dan een boerderij aan de Trekweg onder Gerkesklooster van Abraham Sijzes Zuidema, koemelker aldaar voor de prijs van f4000,-. In de notariële akte werd dit als volgt omschreven: "Eene Huizinge, Schuur, Hornleger met Hovinge, boomen en platagië, cum annexis enz."

Bij de koop was inbegrepen ruim zeven bunders grasland. Naastliggers waren: Ate en Simon Reinders van Klooster, Benedictus Jans Benedictus, Wiebren Durks van der Veen en Mient Eits Pel. Het volgende jaar in 1830 werd in Nederland de eerste volkstelling gehouden. Op elk adres schreef men de namen, leeftijden en beroepen op van de bewoners en in het volkstellingsregister van Achtkarspelen lezen we dan dat op huisnummer 89 te Gerkesklooster, behalve het boerenechtpaar, zijn gehuisvest een inwonende boerenknecht van 19 jaar en een inwonende boerenmeid, genaamd Rikstje Freerks, die dan 27 jaar is. Dan volgde er weer iets opmerkelijks en wel dat op 30 juni 1832, Stevens Oenes van Kammen, heel- en vroedmeester te Surhuisterveen, bij de burgerlijke stand in Buitenpost aangifte deed, dat in zijn tegenwoordigheid in het huis genummerd 35 te Harkema-Opeinde, was geboren een kind van het mannelijk geslacht uit Rikstje Freerks, wonende aldaar, die de voornaam Auwert werd gegeven. Die naam Auwert zijn we al eerder tegengekomen en wijst dus duidelijk in de richting van de waarschijnlijke biologische vader, onze bekende Geert. Rikstje was dus niet op de boerderij bevallen, maar in Harkema-Opeinde, waar zij als kind bij haar ouders had gewoond. Weer een jaar later, in 1832 stierf de echtgenote van Geert, Tjinkjen Hylkes op de leeftijd van 84 jaar. Geert Auwerts is dus nu weduwnaar geworden, maar dat duurde niet lang. Ruim drie maanden later hertrouwde hij met de eerdergenoemde Rikstje Freerks, 31 jaar, dienstmeid te Gerkesklooster, geboren te Drogeham, dochter van Freerk Teyes, in leven arbeider te Harkema-Opeinde en Jetske Sytzes, in leven koemelkersche, aldaar. Op de trouwdag van de bruid waren haar ouders dus al overleden. Geert en Rikstje krijgen dan tijdens hun huwelijk nog drie kinderen, t.w. Freerk (1836), Jetske (1838) en Trientje (1842). We kunnen wel aannemen dat ook de kleine Auwert bij het gezin op de boerderij aan de Trekweg woonde. In 1863 werd achter de boerderij een huis gebouwd, waarin boer Geert en boerin Rikstje hun intrek namen. Auwert, inmiddels gehuwd, komt dan op de 'plaats'.

Publieke verkoping

We nemen nu een sprong in de tijd en komen terecht in het jaar 1874. Het beroep van Geert, nu 75 jaar oud, wordt aangeduid als 'zonder bepaald beroep'. Kennelijk is hij nu rustend boer geworden, maar nog wel in het bezit van zijn vee en dergelijke, dat hij van de hand wil doen. Er wordt nu boelgoed gehouden, in de notariële akte aangeduid als een publieke verkoping van roerende goederen. In de door notaris Nicolaas Sickler te Augustinusga geplaatste advertentie in de Kollumer Courant kunnen we lezen dat "op 19 maart 1874 zal worden overgegaan tot de publieke verkoop van:

Een uitmuntend en gezond beslag Vee en Boerenreeuw, bestaande in: 17 Hoornbeesten, als 9 melke en kalve Koeijen, 3 vare dito, 2 guste Rieren, 3 Hokkelingen, 1 Paard en 7 Schapen. Eene partij Hooi en Stroo, 2 Boerewagens, 2 Aardkarren, 2 Eggen, Ploeg, Chais, Gierbak, Tieme, Braken, Hakselbank, 2 koperen Emmers, Waschketel, Aardappelpót, Karn met toebehooren, Harken, Vorken, Grippen enz. Eenige Meubelen, als Kabinet, Kleederkast, 3 Tafels, Stoelen, Kagchels, Glas, Koper, Tin, IJzer en Aardewerk, en hetgeen meer ter verkoop zal worden aangeboden".

Uit de akte blijkt o.a. dat het vee verreweg de grootste waarde had en het overige voor weinig geld werd verkocht. Het overgrote deel van deze laatste posten was lager dan vijf gulden. Zoals een egge f1,75, kruiwagen f1,70, ploeg f4,25, schapenbak f0,35, rijpelbank f3,50, seine f0,50, mollevellen f0,40, rommel f0,20, een geweer f3,25, een kaasvaatje f0,30, een krui f0,10, een stoof f0,25 en een ketel voor de prijs van f0,50.

De prijzen van het vee liepen ongeveer van f89,- tot f183,-. Kopers waren o.a.: Albert Miens Pel, koopman en Rintje van der Zwaag, tolgaarder, beiden te Gerkesklooster.

Ook: Hendrik Geerts van Schepen en Roel Rienks Poelstra, koemelkers onder Surhuizum. Verder o.m. Wiebe Eelkes van der Meulen, kastelein en Andries Romkes Sipkema, landbouwer, beiden

wonende te Twijzel. De totale opbrengst was op deze verkoopdag een bedrag van f2043,50.

Latere jaren

Na het bereiken van de 89-jarige leeftijd stierf de landbouwer Geert Auwerts op 19 juli 1879. De overlijdensaangifte bij de burgerlijke stand in Buitenpost werd gedaan door onze bekende Auwert, die dan opgeeft het beroep van wegwerker te hebben en Albert Mients Pel, koopman, beiden wonende te Gerkesklooster. In het volgende jaar 1880, kreeg notaris Heringa van Augustinusga het weer druk met de familie. Er werden drie akten opgemaakt, t.w. een inventaris van de bezittingen, vorderingen en schulden, een testament en een akte van scheiding en deling. Om de waarde van de inboedel te bepalen maakte de notaris, met waarschijnlijk een klerk, een rondgang door het woonhuis en de schuur. Alle meubelstukken en andere aanwezige zaken in de verschillende ruimten schreef men op met daarbij de geschatte waarde. We kunnen dan o.a. het volgende lezen: "In het Kamertje: kabinet met stelten, gewaardeerd op f30,-, klok op f10,-, kagchel, ketel en tang op f11,-, een tinnen koffijkan en blikken dito op f2,75, twee trompen, theestoof en ketel op f2,50, een bed met peluw, kussens, dekens en gordijnen op f30,-. In de molkenkelder en in de schuur: Vier koperen akers f3,-, karn met toebehoren f4,-, aandeel mesthoop f30,-, boerenwagen en kar f15,-, dongkret f0,50, twee koeijen f220,-. Voor de 'Goudwerken en Zilverwerken' werd ook de waarde geschat, t.w. onder meer: een smal gouden ooiijzer f82,50, een slot met bloedkoralen f16,-, een ruikdoosje f2,-, een bijbel met twee haken f5,-, een paar gespen f1,- en een lepel op f3,10.

Behalve moeder Rikstje, zien we nu wie dat alleen de drie wettige kinderen erfgenaam zijn. Verder bleek dat de in bezit zijnde landerijen (elf percelen z.g. weidland) onder Gerkesklooster, waren gelegen aan 'de Dijksgroep' nabij de Dijkhuisterweg en aan de Kunstweg? Zoals destijds gebruikelijk werd

de waarde van de onroerende goederen geschat door deskundigen, benoemd door de kantonrechter. Dit waren drie heren uit Gerkesklooster, t.w. Willem Leenderts Kuipers, graanhandelaar, Willem Geerts Sijsma en Rindert Jans Zuidema, beiden landbouwer van beroep. Deze wijze mannen kwamen in hun uitgebracht rapport uiteindelijk op een waarde van in totaal f15.752,46.

Tenslotte

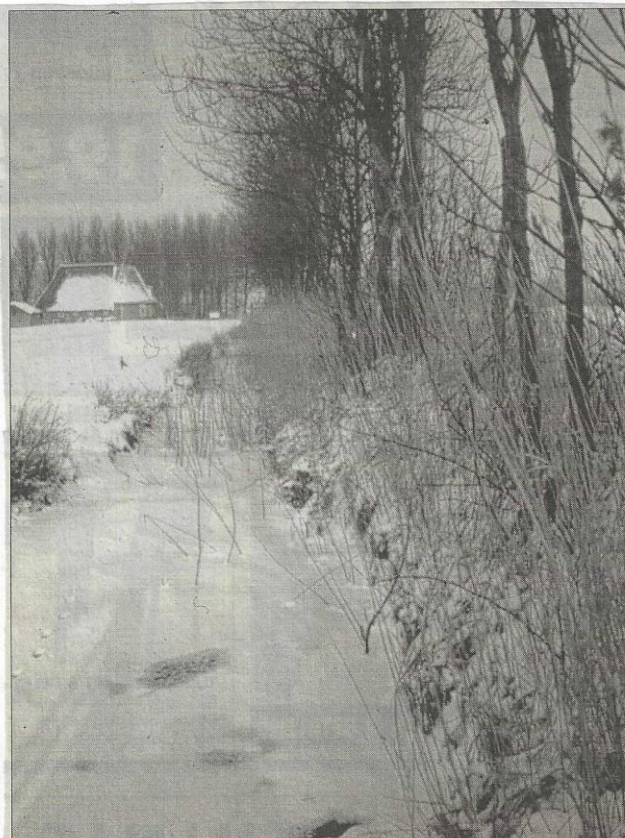
Wanneer moeder Rikstje 84 jaar is, komt er een einde aan haar leven op 5 november 1885. Na weer een boedelscheiding, volgde er een aangifte voor de successiebelasting en hierbij werd het saldo van de nalatenschap bepaald op f6424,61.

In de herfst van 1888 komt dan een definitieve afwikkeling van de nalatenschap.

Bronnen:

- Tresoar te Leeuwarden
- Gemeentearchief van Achtkarpsen

N.B. De achternamen van de hoofdpersonen zijn achterwege gelaten. Dit om redenen van privacy.

Een winters tafereel aan de Trekweg bij Dijkhuizen onder Gerkesklooster. (Foto: D.R. Wildeboer)

Opname van de in het laatst van de 20ste eeuw afgebroken Amerikaanse windmolen aan de Trekweg onder Gerkesklooster. Op de achtergrond is de boerderij van Bijlsma nog te zien. (Foto: D.R. Wildeboer)

Topografische kaart (begin 20ste eeuw) van Gerkesklooster en omgeving.

Boerderij aan de Spiensma's Reed te Gerkesklooster, afgebroken in 1967. (Foto: uit het gemeentearchief)

Dorpscafé te Gerkesklooster-Stroobos, in het begin van de 20ste eeuw, destijds nog Logement en Stalling L.H. Poll. De man met pet en baard is Lubbert Poll, de man met hond is zoon Tjeerd.